

Др Душан Н. ПРОРОКОВИЋ^{*)}

виши научни сарадник

Институт за међународну политику и привреду,
Београд

УДК: 323.1(=163.41)(497.115)"2004"

327.7/.8(497.115)

ПОСЛЕДИЦЕ МАРТОВСКОГ ПОГРОМА НА ПИТАЊЕ СТАТУСА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Апстракт: Мартовски погром оставио је далекосежне последице на питање одређивање статуса Косова и Метохије. Циљ истраживања овог рада садржан је у претходној констатацији. Коришћењем метода синтезе, индукције и упоредне дедукције аутор доказује како је крајњи исход политичког процеса који је уследио стварање замрзнутог конфликта, који се може контролисати, али се не Може решити. Рад се састоји из четири дела. Поред увода и закључка, у другом делу се описује стање на Косову и Метохији након 1999. године и узроци који су довели да раста незадовољства косовско-метохијских Албанаца, а у трећем се анализирају нове околности које су наступиле после 2004. године.

Кључне речи: Косово и Метохија, статус, Мартовски погром, САД, НАТО, Србија.

Увод

Погром српског становништва на Косову и Метохији, организован марта 2004. године, испоставиће се, оставио је далекосежне последице на будућност политичких преговора о питању статуса. Сасвим очекивано, у месецима и годинама након тих дешавања српска и албанска страна имале су различита тумачења догађаја. Између осталог, у политици Србије Мартовски погром представљан је као показатељ да оружани конфликт на Косову и Метохији није последица политике Слободана Милошевића, него континуалних тежњи Албанаца за сепесијом, које су ескалирале стварањем паравојних формација и изазивањем рата 1998. године. Овакво објашњење доводи и до закључка како су узроци НАТО агресије на СР Југославију,

^{*)} dusan@diplomacy.bg.ac.rs

а која је довела до проблематизовања статусног питања, дијаметрално супротни у односу на уобичајену аргументацију колективног Запада. Може се констатовати и како је у српској политичкој јавности преовладао утисак да се ради о координираој и плански спроведеној активности, са циљем протеривања и застрашивања српског становништва (чиме би се стекли услови за даља одсељавања српског становништва са Косова и Метохије), а што је у својој оцени ситуације истакао и тадашњи председник Владе Републике Србије Војислав Коштуница (Коштуница 2008). Водећи албански политичари са Косова и Метохије су јавно, врло јасно осудили насиље, након свега је формиран и посебан истражни тим привремених органа самоуправе и уследило је подизање више од 300 оптужница за изазивање нереда, али су и користили прилику да истакну како је то последица нерешених политичких питања, па тако Хашим Тачи додаје да не сме бити поделе територије Косова и Метохије на етничкој основи и да је независност предуслов за стабилност у региону. Истоветно наступају и жестоки поборници таквог расплета, Ричард Холбрук (Richard Holbrooke) констатује да међународна заједница није направила напредак у одређивању коначног статуса те се због тога насиље могло очекивати (BBC 2004).

Логично, преовлађујући став у албанској политичкој јавности гласи да су несрећни догађаји одраз спонтане реакције и дела појединаца. Колико су ова тумачења проистицала из до тада креираних наратива међу Србима и Албанцима, толико су и мартовски догађаји учврстили те наративе, па их у одређеној мери и радикализовали. Оцене историјских дешавања која су претходила српско-албанском конфликту, разлога за избијање рата, узрока насиља и последично – виђења како се у будућности мора тражити решење – постале су непомирљиве. То се пре свега односи на виђење статусног питања. Ако се до марта 2004. године још и могло, макар хипотетички говорити о компромисима, проналажењу заједничког става, постепеном обнављању поверења уз асистирање међународне заједнице која је фактички управљала Косовом и Метохијом, након тога то више није било могуће. На овакав исход значајно су утицале

мере међународне заједнице (заправо, тачније би било написати западног дела међународне заједнице, али имајући у виду да је у том периоду колективни Запад предвођен Сједињеним Државама суверено „господарио” међународним односима у једнополарном поретку и представљао несумњиво најзначајнијег чиниоца регионалне безбедности не само на Балкану, него и у Европи – онда се и појам међународне заједнице поистовећивао са колективним Западом). Јер, до марта 2004. године тражење политичких решења за статусно питање одиграло се уз ослањање на флоскулу „стандарди пре статуса”. Након марта 2004. године нуди се дефинисање решења у оквиру „статус па стандарди”.

Стање на Косову и Метохији након 1999. године

Одмах по доласку на Косово, међународна цивилна мисија отпочела је са успостављањем институција и изградњом законодавног система. Правни акти СР Југославије и Републике Србије суспендовани су, а нове правне норме утврђиване су уредбама УНМИК-а, од којих су многобројне представљале преписане законске и подзаконске акте из периода 1974-1992. када је САП Косово имала широка овлашћења у оквиру СФР Југославије, а неке су представљале мање или више неспретне комбинације југословенских закона и законодавних искустава и решења из разних западних држава. Тако је на пример приватизација на територији Косова и Метохије спроведена такозваним *spin-off* моделом, „који нигде у свету није проверен. Из старе компаније издваја се и продаје актива од које се формира нова фирма”. (Vasić 2006: 153). „Купац уз нову компанију стиче право закупа на земљиште на 99 година, а притом има апсолутна права располагања као и власник, тако се земља фактички отуђује од правих власника”. (Исто: 154). Резултат овога била је продаја имовине без икаквог претходног проверавања власништва и необраћања пажње на својинске односе. Наравно, пошто је од укупно 1358 привредних субјеката на територији Косова и Метохије више од половине било у већинском власни-

штву различитих институција Републике Србије или матичних предузећа из централне Србије (познато је да су преко развојних фондова Републике Србије подстицана оснивања предузећа у јужној покрајини), изгледа како се оваквом приватизацијом желео утаначити оквир за експресно запоседање свега што вреди од стране нових власника, уз давање пратећих политичких образложења која су требала да оправдају отимачину. (Влашковић 2011). Међутим, таквим поступањем нису се сакриле ни нелегалност ни нелегитимност поступака, није ни елиминисано право институција Републике Србије или предузећа из централне Србије да захтевају повраћај имовине (без обзира што у тадашњим или данашњим околностима није било реално очекивати да се тако нешто догоди, право на имовину остаје), а отворено је и шта ће се и како тумачити везано за својинске односе након истека установљеног периода од 99 година. Овај илустративни пример наводи се у циљу приказивања стања на Косову и Метохији после доласка међународне цивилне управе (и међународних војних снага), које су својим „међурешењима” утицале да се Албанци не осећају сигурнијим у оно што раде, а Срби су постајали све незадовољнији, чиме се стварао нестабилан друштвени амбијент.

Насупрот законодавној области, као извршни орган власти са ограниченим надлежностима, већ у јануару 2000. године одлуком специјалног представника генералног секретара УН Бернара Кушнера (Bernard Kouchner) успостављена је *Заједничка привремена административна структура* (Joint Interim Administrative Structure), која је морала да буде врло шароликог персоналног састава како би укључила представнике што је могуће већег броја политичких странака, група, покрета и паравојних формација, и тиме добила што је могуће ширу подршку. Обично се на крају испостави да је због хетерогене структуре и великих међусобних супротности, функционалност таквих органа ограничена, што је било и у овом случају.

У мају 2001. нови специјални представник генералног секретара УН, дански политичар Ханс Хакеруп (Hans Haekkerup) прогласио је Уставни оквир за привремену самоуправу. Устав-

ним оквиром дефинисане су „привремене институције самоуправе”, и то: скупштина, председник Косова, влада, судови и остали органи и институције, са седиштем у Приштини. „Привремене институције самоуправе су одговорне за усклађивање свог законодавства и праксе у свим областима одговорности са релевантним европским и међународним стандардима и нормама, са нарочитим нагласком на омогућавању блиских економских, социјалних и осталих веза између становништва Косова и осталих Европљана, имајући у виду да ће поштовање таквих стандарда и норми бити кључно за развој односа са евроатлантском заједницом”. (Constitutional Framework for Provisional Self-government 2004: 223). Скупштина Косова је имала предвиђену могућност „разматрања и прихватања међународних споразума у оквиру њених надлежности”, а председник Косова да „у координацији са специјалним представником генералног секретара УН, делује на пољу спољних послова”. (Исто: 234). У Поглављу 12 утврђено је да „вршење дужности Привремених институција самоуправе према Уставном оквиру не може да утиче на овлашћења специјалног представника генералног секретара УН да обезбеди потпуну примену резолуције СБ УН 1244 (1999), укључујући надгледање Привремених институција самоуправе, њихових званичника и органа и предузимање одговарајућих мера када год су њихови поступци у супротности са резолуцијом СБ УН 1244 (1999) или са овим Уставним оквиром, нити да та овлашћења умањи”. (Исто: 240). У Поглављу 13 стоји да „ништа у овом Уставном оквиру не може утицати на овлашћења међународних снага безбедности (КФОР-а) да испуне све аспекте свог мандата у складу са резолуцијом СБ УН 1244 (1999) и Војно-техничким споразумом (Кумановским споразумом), и да кључна „овлашћења и дужности Привремених институција самоуправе не укључују одређена резервисана овлашћења и дужности, који остају искључиво у рукама специјалног представника генералног секретара УН”, што је подразумевало и „закључивање споразума са државама и међународним организацијама у свим питањима обухваћеним резолуцијом СБ УН 1244 (1999)” и „спољне односе, укључујући оне

са државама и међународним организацијама, за које се укаже потреба у спровођењу његовог мандата”. (Исто: 225). Тиме је шеф УНМИК-а практично задржао за себе право да суспендује сваку одлуку привремених власти и могућност да неограничено утиче на све законодавне активности и извршна решења, али је Уставни оквир за привремену самоуправу дао косовским институцијама неопходни легитимитет да отпочну са својим официјелним и формалним активностима на међународном плану. Те активности су могле да се тичу ратификације међународних споразума и рада на усаглашавању закона и аката које је доносила Скупштина Косова са правним нормама међународних организација – што се углавном сводило на парламентарну дипломатију или на протоколарне активности.

Проблем се, гледајући са аспекта косовско-метохијских Албанаца, поред тога што су уместо очекиваних независности и „државности” добили туторство међународне заједнице, отворио и због званичних ставова југословенских и српских институција, које су на Уставни оквир за привремену самоуправу имале низ примедби.

Резултат вишемесечних дипломатских активности званичника СР Југославије и Србије било је потписивање *Заједничкој документиа: Споразума о сарадњи Југославије и УНМИК*, у новембру 2001. године. Ако је Уставним оквиром утврђено унутрашње уређење Косова, јасно дефинисане надлежности различитих институција и регулисане везе између косовских привремених институција и УНМИК, онда је наведеним актом регулисана веза између органа Југославије (Србије) и УНМИК и прихваћена надлежност југословенских и српских институција у одређеним областима на територији Косова и Метохије. У Споразуму се „промовише заштита права и интереса Срба и других заједница на Косову и Метохији, на основу принципа наведених у Резолуцији 1244, укључујући суверенитет и територијални интегритет СР Југославије, као и у Уставном оквиру за привремену самоуправу”, и „поново потврђује став о будућем статусу Косова и Метохије утврђен Резолуцијом 1244, као и да он не може бити промењен било којом акцијом коју

предузимају привремене институције самоуправе". (Заједнички документ: Споразум о сарадњи Југославије и УНМИК 2004: 54). Такође, југословенска страна се приликом утврђивања споразума фокусирала на тражење решења у областима: безбедности, заштите и слободе кретања, разрешавања судбине несталих лица, повратку избеглица и расељених лица, имовинских права, заштите културних споменика и добара, судства и полицијске сарадње, деловања против тероризма, образовања, информисања и рада медија. Споразумом је афирмисано стварање заједничког органа Високе радне групе, која би требала да омогући правовремене и редовне консултације и сарадњу између СР Југославије и УНМИК, а УНМИК се обавезао и да установи Канцеларију за повратак, под директним надзором специјалног представника генералног секретара УН. (Исто: 55-56). Овим Споразумом јесте постављен темељ за легализовање и легитимисање такозваног паралелног институционалног система Срба на Косову и Метохији и осигурано је званично присуство Србије на тој територији, упркос деловању међународне цивилне мисије и привремених институција самоуправе.

Дакле, не само да су косовско-метохијски Албанци уместо очекиваних независности и „државности” добили туторство међународне заједнице, него су морали и да се помире са новом чињеницом о функционисању паралелног институционалног апарата под контролом Републике Србије. Ово је повећавало незадовољство и у ионако нестабилном друштвеном амбијенту стварало нове напетости. Протести албанских политичких представника, који су укључивали оштру реторику уперену против Срба и организовање демонстрација постајали су све чешћи.

Мартовски њојром и њромена околности

Друштвени амбијент на делу Косова и Метохије који су насељавали и контролисали Албанци, након краткотрајног излива оптимизма повлачењем југословенских војних снага и српских државних органа из већине општина, почели су све

више да карактеришу огорченост и бесперспективност. Повод да огорченост и бесперспективност прерасту у насиље одиграо се марта 2004. године. Била је потребна једна лажна вест, спретно упакована и медијски експлоатисана како би се одиграла масовна мобилизација. Албански корпус је, посматрајући претходна историјска искуства, склон оваквим манифестацијама, што је показано и демонстрацијама 1981. године. Димитрије Богдановић, описујући слична дешавања из неких претходних периода истиче: „Потпуно истоветни случајеви наћи ће се у било ком списку зулума, Ракићевом из 1910, или у званичном списку српске владе из 1899, или у списку руских конзула из 1875, аустријских повереника из 1900, или пећких Срба из 1864. итд”. (Богдановић 1990: 242).

Преовлађујући утисак у српској политичкој јавности како је Мартовски погром представљао координирану и плански спроведену акцију, темељи се и на податку да је у овим догађајима упереним против српског становништва учествовало око 51 хиљада људи, окупљених за свега један дан у свим деловима Косова и Метохије. (Павловић и Марковић 2006: 421). Акција таквог обима не може бити спонтана, нити представљати израз незадовољства појединаца. Немогуће је и да припремање акције таквог обима промакне представницима међународне цивилине управе и поготово међународних војних снага. Међународне војне снаге јесу реаговале већ 17. марта, а затим и наредних дана како би спречиле потпуну ескалацију, но нису деловале превентивно у фази припреме ове акције. Адмирал Грегори Џонсон (Gregory Johnson), командант здружних снага НАТО за јужну Европу (такозваног јужног крила НАТО) био је згрожен оним што је затекао на терену: „талас насиља широм Косова у претходна два дана изгледа да је организован и оркестриран. Говорити о међуетничком конфликту на Косову је велика лицемерна лаж. Оно што се дешава на Косову је погром против једног народа и његове историје”. (Пелевић 2005: 13). Колико су његове речи представљале оцену дешавања, толико су биле и упућене главнокомандујућим међународног војног присуства. Симптоматично, Џонсон је пензионисан шест

месеци касније. Мартовски погром је од стране представника међународне заједнице све ређе помињан, а након 2004. године је и заборављен. Уместо о насиљу, расправа се водила о статусу. Холбрукова констатација била је уважена.

На унутрашњем плану, посматрајући распрострањеност српског становништва на Косову и Метохији, може се закључити како је циљ албанске акције у великој мери испунио своје циљеве. Албанци су успели да протерају Србе са неуралгичних стратешких тачака и праваца. У првом реду, то се уочава у агломерацији Приштине (уочава се и у самом граду, пошто је преостало српско становништво протерано, али се током погрома и након њега протерују или исељавају Срби из Чаглавице, Косова Поља, Бресја и Обилића, чиме се ствара етнички хомоген простор неиспресецај територијом коју ненасељавају Албанци), као и у Гњилану, Липљану, Подујеву, јужном ободу Косовске Митровице (Свињаре) и Метохији. (Jokić 2014; Јевтић 2015).

На спољнополитичком плану, косовско-метохијски Албанци послали су поруку међународној јавности да проблем Косова и Метохије још увек постоји, да они нису задовољни динамиком решавања статусног питања (захтевали су оно што им је обећано у Рамбујеу) и како неће дозволити да све постане још један *замрзнути конфликт* у свету. Такође, указали су „да се тероризам очигледно користи не само као средство „редовног” застрашивања и етничког чишћења, већ и као упозорење међународној заједници да неће прихватити ништа мање од независности”. (Јовановић 2006: 152). У прилог овој тези може се навести и да су 18. марта у послеподневним сатима, док је етнички мотивисано дивљање још увек трајало широм Косова „представници три највеће политичке странке косовских Албанаца у Скупштини Косова констатовали на седници парламента да је једини начин да се смири и нормализује ситуација на Косову, проглашење независности”. (Павловић и Марковић 2006: 416). За њих, никакав договор југословенских (и српских) власти и УНМИК није био прихватљив, самим тим ни присуство институција Републике Србије на терену.

Ову поруку међународна заједница је не само схватила, него и прихватила. Генерални секретар УН упутио је специјалног изасланика, норвешког дипломату Каи Аидеа (Kai Aide), како би сачинио свеобухватан преглед ситуације на Косову. Каи Аиде је у свом каснијем Извештају генералном секретару УН навео и да „инвестиције и интеграција неће зависити само од статуса већ и од стабилног и предвидљивог Косова где се поштује владавина права”. (Исто: 446). Био је то увод за прелазак са концепта „станарди пре статуса” на стратегију „статус па стандарди”, јер се под појмом „стабилног и предвидљивог Косова” подразумевало само једно статусно решење. Стратегију „статус па стандарди” су синхронизованим активностима имплементирали косовско-метохијски Албанци и „трансатлантска заједница”.

Већ током 2005. године представници привремених институција из Приштине нашироко су објашњавали како немају довољне капацитете и надлежности за институционалну изградњу и успостављање демократских механизма и да све то могу остварити само уколико су *независна држава*, па је због тога и стање на Косову и Метохији незадовољавајуће. У овоме имају отворену подршку САД које све чешће излазе са ставом да питање статуса треба решити у корист косовско-метохијских Албанаца. У тзв. *non-raref* документу, упућеном савезницима из НАТО и ЕУ, новембра 2005. године САД предлажу неопходност разговора о „прелазним решењима за заступљеност (Косова) у иностранству”. (Јовановић 2006: 170). Тако шаљу јасну поруку у ком смеру треба да се одвијају даљи политички процеси везани за Косово и Метохију. Од друге половине 2005. године, САД поново преузимају иницијативу и почињу са великом дипломатском кампањом која треба да резултира проглашавањем независности. У томе их у стопу прати Велика Британија, а нешто касније прикључују се Немачка и Француска. Актуализује се тема преговора између Београда и Приштине, због чега се врши константан притисак на Србију. Ипак, целокупан процес одвијаће се спорије него што је од стране САД и Велике Британије у почетку планирано.

Делимично се то десило и због неочекивано *шврдо* става Русије о питању независности. Треба подсетити да су руске војне мировне снаге изненада повучене са Косова и Метохије јула 2023. године, без претходног обавештавања Србије, што је доживљавано и као политичка порука да су у Москви мало заинтересовани за ово питање и његово даље решавање. Међутим, Русија не само да је почела са све отворенијом подршком Србији, већ је према сведочењу Јевгенија Примакова – питање одређивања статуса постало „један од спољнополитичких проблема, који се одразио на погоршање укупних руско-америчких односа”. (Primakov 2010; 143). Очигледно, у Русији нису били задовољни што после Мартовског погрома процес креће у правцу брзог одређења статуса, упркос претходном повлачењем војног контингента са Косова и Метохије.

Имплементација стратегије „статус па стандарди” значајно је успорена, па није ни могло бити присиљавања Београда да прихвати неповољна решења почетком 2006. године. Алтернативни приступ подразумевао је најпре ангажман Мартија Ахтисарија (Martti Ahtisaari), а затим и преговарачке тројке (Френк Визнер, Волфганг Ишингер, Александар Боцан-Харченко) као посредника у дијалогу након којег није пронађено обострано прихватљиво решење. Косовско-метохијски Албанци јесу једнострано прогласили независност фебруара 2008. године, али је то било, посматрано са становишта промена у међународним односима – делимично закаснило. Услед динамичних промена међународних односа, а које ће постати потпуно видљиве након 2008. године и резултирати стварањем мултиполарног поретка у другој деценији XXI века, САД нису могле осигурати да се одређивање статусног питања контекстуализује као *sui generis* у светској политици. Наравно, такво тумачење јесте постало основа за признавање једностране одлуке косовско-метохијских Албанаца за убедљиву већину држава чланица НАТО и ЕУ, америчке стратешке партнере широм света (Јапан, Јужна Кореја, Аустралија, Нови Зеланд итд.) и одређене муслиманске земље, али не и за остале актере међународних односа. Из тог разлога статус једнострано проглашене државолике творевине

нити је легализован, нити је легитимизован у светској политици, упркос бројним признањима и учлањењу такозване „Републике Косово” у неке међународне организације. Шта се дешавало у комуникацији између САД и Русије (у сваком погледу, за легализацију и легитимизацију статуса у укупним међународним односима комуникација на овој релацији била је најважнија) од средине 2005. године па до почетка преговора којима је руководио Марти Ахтисари и зашто је та дешавања изузетно добро информисани Јевгеније Примаков назвао „проблемом који се одразио на погоршавање укупних руско-америчких односа” у овом тренутку још увек не можемо поуздано знати. Том ствари позабавиће се историчари у догледној будућности, када буду отворени данас недоступни архивски материјали (записници, извештаји, одлуке, препоруке и слично) на обе стране. За претпоставити је да се питање одређивања статуса нашло у новом стратешком оквиру и једних и других, а тај оквир је укључивао и питања изградње стратешких гасовода територијама балканских држава и дугорочног осигуравања енергетске безбедности Европе (у том тренутку САД су заговарале имплементацију пројекта *Nabucco*, а Русија изградњу гасовода *Јужни шок*). Колико је тема енергетске безбедности важна показује потоња измена Стратегијске концепције НАТО из 2010. године (уместо одбране људских права, а што је било потенцирано Стратегијском концепцијом из 1999. године, примарни циљ постојања Алијансе постаје осигуравање енергетске безбедности), ескалација Украјинске кризе и коришћења енергената као најважнијег средства у конфликту за остваривање или истискивање (гео)политичких утицаја у Европи. До фебруара 2008. године америчко-руски билатерални односи били су до те мере нарушени, да никаквог компромиса између њих око статусног питања више није могло бити. Ако се стратешки договор могао правити, последњи тренутак за тако нешто био је четири године раније, пре Мартовског погрома, за време руковођења максимумом „стандарди пре статуса”.

Закључак: Дугорочне последице на спољнополитичко стање

Мартовским погромом, са спољнополитичког становишта посматрано, косовско-метохијски Албанци јесу утицали да се промени оквир за решавање статусног питања, али им та промена оквира није донела очекивани резултат. Свакако, илузорно је говорити да су такав посао могли осмислити и опослити сами. Због стања на Косову и Метохији до 2004. године (у доброј мери, и поред смањеног ангажмана западног дела међународне заједнице на Косову и Метохији после фебруара 2008. године, такво стање се и наставило), међународног tutorства и начина на који су успостављене нове институције у системима законодавне и извршне власти, косовско-метохијски Албанци једноставно нису имали ни капацитете ни потенцијале за извођење операције која ће оставити тако крупне последице на спољнополитичком плану. Као и у случају непознаница око дешавања у америчко-руским односима и око ове ствари више ће се знати када у будућности буду доступни архивски материјали.

Такође, ова промена оквира за преговоре, индукована мартовским догађајима, утицала је на дугорочну промену спољне политике Републике Србије која ће оставити вишедеценијске последице. Портпарол НАТО Џејми Шеј лаконски је закључио 1999. године да „Србе треба спокојно бомбардовати, јер ће све брзо заборавити”. Међу бројним увредљивим изјавама западних званичника, ова се по много чему истиче. Не треба искључивати и да се том проценом рачунало када се креирао однос колективног Запада према статусном питању. Сатерана у изнудицу, Србија је требало да буде стављена пред избор „или Косово или ЕУ”. Коначно, дефинисањем преговарачке платформе ЕУ за чланство Србије у овој организацији и осмишљавањем садржаја Поглавља 35 то је постало недвосмислено и очигледно. Тема евроинтеграција требало је да послужи као средство за одрицање Србије од Косова и Метохије. Косово и Метохију Срби су у колективном памћењу требали избрисати. Међутим, ствари се нису одвијале онако како је планирано. Подршка евроинтеграцијама у српском јавном мњењу најпре је почела да

стагнира, а затим са сваком новом кризом око Косова и Метохије да опада. Ово средство више се није могло користити за уцењивање Београда, а у формалном смислу, то се одразило на обликовање (некада планско, некада спонтано) мултивекторске спољне политике Србије. Истовремено, после Мартовског погрома и онога што је након њега уследило ишчезли су и трагови поверења у посвећеност албанске политичке елите искреним преговорима, самим тим и у могућност договора. Косово и Метохија јесте постало замрзнути конфликт, који се може контролисати, али се не може решити. Последице тога лако су уочљиве и две деценије након 2004. године.

Литература

- BBC (2004). „Media fan Kosovo flames”, 18.03.2004. Доступно на: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3523916.stm
- Богдановић Д. (1990) *Књига о Косову*. Београд: Књижевне новине.
- Vasić M. (2006). „Economic (un)sustainability of an independent Kosovo and Metohija”. In: S. Erić (Ed.), *Kosovo and Metohija, Arguments in Favour of its Future within Serbia*. Beograd: Geopolitika, стр. 167-187.
- Влашковић, З. (2011) „Приштина озакоњује пљачку”. *Фонд Слободан Јовановић*, Билтен бр. 25/2011. Доступно на: www.slobodanjovanovic.org.
- Заједнички документ: Споразума о сарадњи Југославије и УНМИК. In: *Documents on Kosovo and Metohija*. Beograd: Liber Press.
- Jokić B. (2014). *The March Pogrom*. Beograd: Centar za očuvanje nasleđa Kosova i Metohije – Mnemosyne Beograd, Kancelarija za Kosovo i Metohiju Beograd; Priština: Muzej u Prištini.
- Јовановић, Ж. (2006) *Косовско ојледало*. Београд: Београдски центар за свет равноправних.
- Јевтић, Ђ. (2015) „Албански мартовски погром над Србима – поводи, суштина и последице”, *Нова српска политичка мисао*, 16. март 2015, <http://www.nspm.rs/kosovo-i-metohija/albanski-martovski-pogrom-nad-srbima-%E2%80%93-povodi-sustina-i-posledice.html?alphabet=c#yvComment126195>
- Коштуница, В. (2008) *Одбрана Косова*. Београд: Филип Вишњић.
- Павловић, М и Марковић П. (2006) *Косово и Метохија: прошлост, садашњост, будућност*. Нови Сад: Препород.
- Пелевић Б. (2005) *Кроз историју Косова и Метохије: од VI до XXI века*. Евро: Београд.
- Primakov, J. (2010) *Svet bez Ruska?* Praha: Ottovo nakladatelstvi.
- Constitutional Framework for Provisional Self-government (2004). In: *Documents on Kosovo and Metohija*. Beograd: Liber Press.

Dušan N. Proroković

**THE CONSEQUENCES OF THE MARCH POGROM
ON THE QUESTION OF THE STATUS
OF KOSOVO AND METOHİJA**

Summary

The March pogrom left far-reaching consequences on the question of determining the status of Kosovo and Metohija. The end result of the political process that followed is the creation of a frozen conflict, which can be controlled but cannot be resolved. On the foreign policy front, the action of the Kosovo-Metohija Albanians in March 2004 served the western part of the international community to impose a “status then standards” framework instead of the “standards before status” framework, within which a status solution should have been sought. However, Russia’s support (as well as other non-Western actors) was not provided for the imposition of this new framework, and such an approach caused long-term changes in Serbia’s foreign policy. The paper consists of four parts. In addition to the introduction and conclusion, the second part describes the situation in Kosovo and Metohija after 1999 and the causes that led to the growth of dissatisfaction among Kosovo-Metohija Albanians, and the third part analyzes the new circumstances that occurred after 2004.

Keywords: Kosovo and Metohija, status, March pogrom, USA, NATO, Serbia.